

(Ne)pažinta

Vakarų
Lietuva

Karolio miesto gimimo istorija

Iš pradžių Kretinga kūrėsi dešiniajame Akmenos krante, o pastačius mūrinius vienuolyną su bažnyčia bei tapus miestu – jau kairiajame. Kretingos rajono savivaldybės nuotr.

Lietuvos didysis etmonas Jonas Karolis Chodkevičius (1570-1621) geriausiai žinomas kaip genialus karvedys, 1605 m. Kirchholmo (Salaspilio) mūšyje per 20 minučių sutriuškinęs galingą Švedijos kariuomenę bei 1621 m. Chotyno mūšyje atrėmęs daug gausnes Turkijos ir Krymo totorių pajėgas.

Denisas NIKITENKA

Tačiau Kretingai jis yra tarsi miesto tėvas: 1609 m. sausio 23 d. Žemaičių seniūnas J. K. Chodkevičius pasirašė privilegiją dėl Karolštato (Kretingos) miesto įkūrimo ir Magdeburgo teisės suteikimo.

Apie plačią visuomenei mažiau žinomus istorijos verpetus, kaip gimė minėtas Žemaitijos miestas ir ką jam XVII a. pr. reikšmingo nuveikė jo įkūrėjas, papasakojo ilgametis Kretingos muziejaus istorikas

XVII a. pr. ėmus klestėti prekybai J. K. Chodkevičius sugalvojo įkurti Kretingos miestą, kuris taptų užsienio prekybos ir amatų centru regione.

Julius Kanarskas.

Kretinga turi tarsi du gimtadienius: 1253 m., kai pirmą kartą paminėta kuršių Kretingos pilis, ir 1609 m., ženklinaus miesto įkūrimą. Kuri data svarbesnė?

Abi svarbios, nes žymi pagrindinius Kretingos raidos, gyvenimo etapus. Aš juokauju: XI a. kuršių pilies paminėjimas yra tarsi Kretingos gimimo metrikas, o miesto įkūrimo 1609 m. – jau paaugusios, subrendusios Kretingos pasas.

Kaip atrodė Kretinga pačioje XVII a. pradžioje, kai dar neturėjo miesto statuso?

Kai po Melno taikos sutarties 1422 m. buvo padalyta teritorija

tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino, Kretingos kaimas ėmė kurtis dešiniajame Akmenos upės krante, palei dabartines Klaipėdos, Jono Basanavičiaus gatves. O kairiajame krante plytėjo kaimo ganyklos.

Taigi, dešiniajame Akmenos krante, ypač – po valakų reformos (vykdyta XVI a. antroje pusėje – aut. past.), labai intensyviai vyko prekyba grūdais. Ypač – jų eksportas į tuometę Prūsijos kunigaikštystę. O Kretinga tapo labai svarbia strategine vieta, nes dabartiniuose Bajoruose buvo Prūsijos karalystės ir Lietuvos pasienis. Kretinga tapo prekybos keliu: pro ją buvo vežamos visos prekės į Mėmelio pusę.

bos, kitaip – turgaus teisė. Pagal ją visos prekės iš Žemaitijos į Prūsiją ir atvirkščiai turėjo būti vežamos nustatytais dienomis: sekmadieniais ir dviejų metinių prekybmečių metu – sausio 15 d. ir spalio 4 d.

Prekės būdavo sukraunamos į sandėlius Kretingoje ir jomis prekiaujama. Svarbu tai, kad tas prekes turėjo teisę įsigyti ir jomis prekiauti tik kretingiškiei. Kiti neparduotas prekes galėjo realizuoti, gabenti tik pasibaigus turgaus dienoms.

Tai paskatino prekybos vystymąsi, ir ji vyko vėl dešiniajame Akmenos krante. Tiksliai kur – nežinome: spėjame, kad ties svarbia kelių sankryža. Galbūt ties dabartinių Palangos ir Klaipėdos arba Jono Basanavičiaus gatvių sankryža, kur susikirsdavo keliai.

Būtent ėmus klestėti prekybai J. K. Chodkevičius sugalvojo toje vietoje įkurti miestą, kuris taptų užsienio prekybos ir amatų centru regione. Juk aplink daugiau jokių miestų ir miestelių nebuvo, vien kaimiškos vietovės.

Taigi, 1609 m. sausio 23 d. Žemaičių seniūnas, Livonijos administratorius ir Lietuvos didysis etmonas J. K. Chodkevičius pasirašė privilegiją, kuria paskelbė, kad kuria Karolštato, arba Kretingos miestą ir suteikia jam Magdeburgo teisę.

J. K. Chodkevičius buvo numatęs iš anksto įkurti miestą?

Ko gero, taip. Jau 1602 metais jis įsteigė bernardinų, arba pranciškonų observantų vienuolyną Kretingoje (dešiniajame Akmenos krante; vienuolynas ir

Kretingos muziejaus istorikas Julius Kanarskas. Jolantos KLIETKUTĖS nuotr.

Manoma, kad pirmoji Kretingos rotušė veikė ten, kur buvo muitinė. Ji (dabar nebešiliek pastatas kairėje) pavaizduota ir šiame 1915 m. išsijustame atviruke. Deniso NIKITENKOS kolekcija

Turgaus (dabartinė Rotušės) aikštė dar nuo J. K. Chodkevičiaus laikų XVII a. buvo tapusi miesto širdimi. Būtent prekyba leido Kretingai klestėti. XX a. pr. Paulinos MONGIRDAITĖS nuotr. (Kretingos muziejaus rinkinys)

bažnyčia buvo mediniai – aut. past.), o 1603 m. pabaigoje davė nurodymą statyti mūrinius vienuolyną (pastatytas 1607-1610 m. – aut. past.) ir bažnyčią (pastatyta 1610-1617 m.) jau kairiajame Akmenos krante. Teritorijoje, kuri buvo tuščia vieta, ir joje buvo lengva suprojektuoti miestą. Vadinas, paties Kretingos miesto idėją jis subrandino daug anksčiau, nei suteikė Magdeburgo teisę.

Ką davė Kretingai ši privilegija?

Skatino prekybos ir amatų vystymąsi, atsirado savivalda. Miestas rinkdavo savo magistratą (miesto tarybą), tarnautojus. Buvo gyvenama pagal J. K. Chodkevičiaus patvirtintus nuostatus. Taigi, pagal tą Magdeburgo teisę kretingiškiei teoriškai buvo savarankiški: nepriklausė nei nuo dvaro, nei nuo valstybės.

Bet buvo viena įdomi aplinkybė: vis dėlto miestas priklausė nuo dvaro, nes tai miestiečių išrinktai tarybai vadovaudavo dvaro savininko vaitas (miesto valdytojas – aut. past). Toks dvaro vietininkas. Miestiečiai patys išsirinkdavo burmistrą, bet už jį vaitas buvo svarbesnis.

Pavyzdžiui, būdavo du teismai: burmistro ir vaito. Pirmasis nagrinėjo tik civilines bylas, o vaito teismai – rimtesnis, kai galėjo net mirties bausmę skirti.

Kaip Kretingoje atsirado pats J. K. Chodkevičius?

Jo tėvas Jeronimas Chodkevičius (1500-1561) savo valdas dabartinėje Baltarusijoje 1572 m. išmainė į Kretingos dvarą, kuris buvęs valstybinis, priklausė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui (1520-1572). J. Chodkevičius jau valdė Skuodo dvarą, įkūrė Skuodo miestą.

Kai J. K. Chodkevičius paveldė

J. K. Chodkevičiui Kretinga turėjo didžiulę reikšmę, nes būtent šiame mieste įrengė šeimos amžinojo poilsio vietą.

dėjo tėvo valdas Žemaitijoje, galėjo kurtis Skuode, bet kažkodėl jam šis miestas nelabai tiko ir jis pasirinko Kretingą savo rezidencija. Jis 1602 m. pastatė pirmąjį medinį vienuolyną su bažnyčia, kurie stovėjo dabartinėje Jono Basanavičiaus gatvėje ties vadinamaisiais markapiais. Tai buvo laikini statiniai, nes jau buvo planuojami kapitaliniai projektai.

Taigi, pirmasis mūro statinys kairiajame Akmenos krante Kretingoje buvo vienuolynas?

Taip. Jau 1603 m. buvo ruošiami akmenys, kalkės, bet vyko karai su švedais ir procesas kiek užtruko. Vienuolyno statyba prasidėjo tik apie 1607 m.

Tuo pačiu metu aplink vienuolyno ir bažnyčios ansamblį pradėdamos kurti ir miestai. Visas kompleksas. Plėtra vyko į dabartinės Rotušės aikštės pusę. XVII a. rotušė ir jos aikštė (ją vadino turgaus aikšte, nes ten vyko turgūs) tapo miesto širdimi. Aplink šią aikštę stovėjo pagrindiniai namai, nuo jos į visas puses buvo suskirstyti sklypai kurtis miestelėnams.

XVII a. pr. Kretingos miestas užsibaigė ties Jono Karolio Chodkevičiaus ir Laisvės gatvėmis, ten buvo rytinė miesto siena. O pietinė – ties dabartine Vinco Kudirkos gatve.

Kada pastatomas Kretingos rotušės pastatas?

Manome, kad pirmoji rotušė buvo įsikūrusi dabartinės Rotušės aikštės ir Birutės gatvės kampe, kur dabar stovi sovietinis pastatas (jame veikė resto-

ranas „Gintaras“). XVII a. tai būvęs akmeninis pastatas su izdine, muitine, ten turėjo veikti ir rotušė.

O dabartinėje Rotušės aikštėje rotušės pastatas atsiranda apie 1621 m., bet, spėjama, jau po J. K. Chodkevičiaus mirties tais pačiais metais.

Kokie didžiausi J. K. Chodkevičiaus nuopelnai Kretingai?

Pirmiausia, Žemaičių seniūnas į šį regioną, pasienį su Prūsija, „atnešė“ miestą su savo gatvėmis, turgaus aikšte ir kt.

Ar žinoma, kiek laiko J. K. Chodkevičius Kretingoje gyveno, reziduodavo?

Jei įvertintume jo veiklą jį periodą, kurio metu vystė miestą, galima kalbėti apie laikotarpį nuo 1602 m. iki 1621 m. Bet ar jis čia nuolat gyveno? Greičiausiai – ne: matyt, atvykdavo, kai sprendavo kokius nors Žemaitijos seniūnijos klausimus. Kai kariavo su švedais.

Pagrindinė J. K. Chodkevičiaus rezidencija buvo Liachavičių miestas su pilimi dabartinėje Vakarų Baltarusijoje.

Vis dėlto reikia nepamiršti vienos labai svarbios aplinkybės: ne kur kitur, o būtent Kretingoje, po bažnyčios altoriumi, rūsyje, J. K. Chodkevičius įrengė šeimos kriptą, kapavietę. Tai rodo, kad jam Kretinga buvo labai svarbi. Šis miestas jam ir jo žmonai turėjo didžiulę reikšmę, nes abu pasirinko Kretingą savo amžinojo poilsio vieta.

Ar žinoma, kur palaidotas Lietuvos didysis etmonas J. K.

XIX a. tapytas J. K. Chodkevičiaus paveikslas (kabo Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelėi Marijai bažnyčioje). Jolantos KLIETKUTĖS nuotr.

Chodkevičius?

Karvedys mirė Chotyno tvirtovėje dabartinėje Ukrainos teritorijoje garsiojo 1621 m. vykusio Chotyno mūšio metu. Nėra duomenų, kad mirė nuo kautynės patirtų žaizdų, nes jį persekiojo įvairios ligos.

Karvedžio sarkofagas su palaikais keliavo ir pabuvo daug kur. Iš Chotyno palaikai buvo išgabenti į antrosios žmonos Onos Aloizės Astrogiškės (1600-1654) tėviškę Podolės Kameneco mieste dabartinėje Ukrainoje. Kai XVII a. viduryje prasideda garsusis rusų antplūdis į dabartinę Ukrainą, palaikai išvežami į Lenkiją. Dar po šimtmečio vėl grįžta į dabartinę Ukrainos teritoriją, bet rusams nusprendus sunaikinti jėzuitų bažnyčią, palaikai vėl išvežami. Dabar manoma, kad J. K. Chodkevičiaus

palaikai vėl yra Podolės Kameneco mieste. Bet kur iš tiesų – nežinome.

Ar yra Kretingoje likę J. K. Chodkevičiaus laikų relikvijos?

Taip. Tai – pagrindinės Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelėi Marijai bažnyčios durys priešais altorių su didiko herbais. Taip pat – durys, vedančios iš bažnyčios į vienuolyną. Na, ir J. K. Chodkevičiaus pirmosios žmonos Sofijos Mieleckaitės-Chodkevičienės (1567-1619), jo sūnų Jeronimo Krizostomo Chodkevičiaus (1598-1613) ir Jono Kazimiero Chodkevičiaus (gimė ir mirė 1602 m.) sarkofagai po bažnyčios altoriumi. Pačiam didikui kriptoje 2021 m. pastatytas kenotafas (simbolinis antkapinis paminklas – aut. past.).